

Marija Makarovič

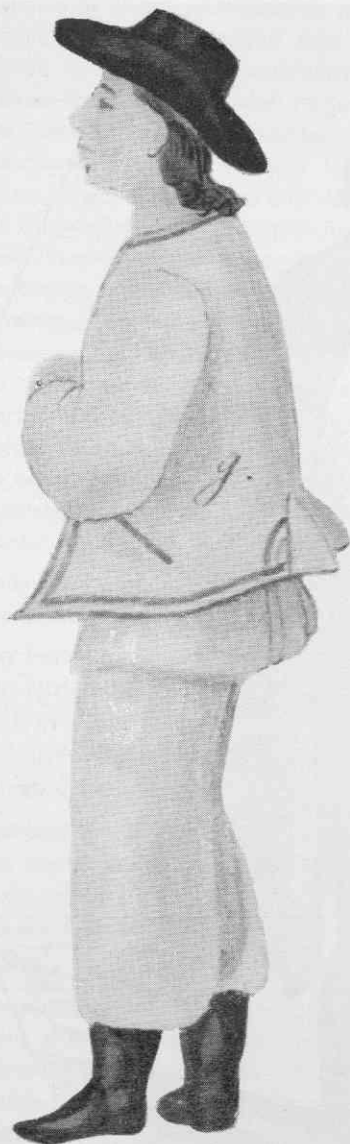
Hlače kmečke moške noše na Slovenskem

Prikaz gradiva

Slika 1. Kranjec, okoli 1800, akvarel iz dela: Hacquet, B. Abbildung, sl. 3

Slika 2. Noša v pokrajini med Dravo in Muro
(akvarel neznanega avtorja, okoli 1840)

¹ Terenski zapiski (odslej TZ), Marija Makarovič za Prekmurje, 1963, št. 2, Urbas Tončica, št. 1 — Fanči Šarf, kartotečni listi.

² TZ, Makarovič, 1963 za Gorenjsko in Dolenjsko.

S prispevkom nadaljujem monografsko obravnavanje posameznih kosov slovenske kmečke noše v zadnjem poldrugem stoletju.

Med sestavnimi deli moške noše, ki so še sredi preteklega stoletja zelo očitno razločevali prebivalce posameznih območij med seboj, so tudi različno krojene moške hlače. Podobno kot pri moških srajcah (SE, XVIII — XIX, 1965—1966) skušam na osnovi bogatega, doslej še neobjavljenega arhivskega gradiva iz prve polovice 19. stoletja, nadalje slikovnega gradiva in ustnega izročila ter ohranjenih primerkov podati čim popolnejšo podobo o moških hlačah.

Po drugi strani pa je prav danes, ko si ljudje najrazličnejših slojev krojijo svojo »narodno« nošo po nepristnih vzorih, ker nimajo na voljo ustreznih del, takšno obravnavanje gradiva koristno in upravičeno.

Imena

V zadnjih desetletjih 19. stoletja se je za obravnavani kos moške noše že povsod na Slovenskem, tako pri mlajših kot tudi pri starejših ljudeh, uveljavil izraz hlače. Pri zbiranju gradiva o moških hlačah pa smo v arhivskih in drugih pisanih virih in tudi v ustnem izročilu naleteli še na vrsto drugih ali podobnih poimenovanj, s katerimi ljudje tudi še danes ponekod razločujejo moške hlače starejšega kroja.

V Prekmurju na splošno imenujejo hlače iz platna šörke l á č e. S tem imenom jih razločujejo od današnjih, ožje krojenih hlač iz raznovrstnega industrijskega blaga. Mimo tega poznajo ponekod na Goričkem tudi še ime g á č e in p l e t e n í c e¹, na Dólinškem je pogostejši izraz b r g é š e, b r g ü š e, b r e g ü š e, na Bizeljskem b e l e g á t e². Podobno po-

znajo v Beli krajini bragéše, bragúše, bregéše in gáce³.

Platnenim hlačam so rekli v Brkinih prtenice⁴, podobno na Tolminskem⁵, to so hlače narejene iz prta-platna.⁶ Na Cerkljanskem je znan izraz platnice in prtenice⁷. Prténe hlače na Vojskem in Črnem vrhu, puatnéne hlače ali gate in svíce (iz svitice) v Turjaški okolici.⁸ Svítice v Vipavski dolini in v okolici Velikih Lašč,⁹ na Pohorju hódne hlače, bíze in behéte na vzhodnem štajerskem,¹⁰ s čimer so prav tako mišljene široke platnene hlače.

Dokolenske ali dolge hlače iz irhovine in blaga imenujejo na Gorenjskem huáče in na Primorskem hláče, v tržaški okolici tudi bregúše¹¹ in brgéše.¹² Pri nadrobnejšem opredeljevanju vrste blaga, iz katerega so hlače narejene, imenujejo na Gorenjskem irhaste hlače vedno jérhaste huáče,¹³ v Bohinju írharce,¹⁴ in v Ratečah írhaste hlače.¹⁵ Enako jim pravijo v Vipavski dolini, na Črnem vrhu pa jérhaje, na Cerkljanskem tudi gámsarce in v Trenti jír-hice.¹⁶ V Savinjski dolini so to hlače jírhnice in v Trenti jír-hice¹⁷ v okolici Gornjega grada kot na Gorenjskem, v Slovenskih goricah ír-hice in írhače okoli Rogatca.¹⁷ Na Dolenjskem jih imenujejo írhaste, jérhaste hlače in ír-hovke.¹⁸

Stanko Vraz je zapisal 1838. leta, da se imenujejo prebivalci celjskega okrožja Kranjci, to je vsi tisti, ki nosijo ozke, kratke hlače.¹⁹ Ugotovitev Stanka Vraza, ki se naslanja na kraj moških hlač, povsem drži. Hlače, ki so jih nosili v tem času v tem panonskem oblačilnem območju, so vedno dolgo, ohlapno krojene iz nebarvane domačega platna, tako za praznjo kot vsakdanjo obleko. Hlače alpskega in primorskega področja so krojene precej ožje, do pod kolen.²⁰

Mimo tega so nosili v 19. stoletju v panonskem in mediteranskem območju ponekod tudi bele in temne, dolge in prilež-

³ Marta Ložar, Slovenska ljudska noša, Narodopisje Slovencev II, 1952, str. 208.

⁴ TZ, Ložar, Brkini 1955 in sicer v vaseh Materija, Hrušica, Podgrad, Misleče in Tatre.

⁵ Pleteršnik Anton, Slovensko-nemški slovar, 1895, str. 357.

⁶ Ivan Štrekelj, Iz besednega zaklada narodnega, LMS 1892.

⁷ TZ, Ložar, Cerkljansko, 1954.

⁸ TZ, Boris Orel, Turjak, 1950.

⁹ TZ, Pavla Štrukelj, Rašca, 1960 in Fran Erjavec, Iz potne torbe, I, LMS 1875, str. 191.

¹⁰ Josip Pajek, Noša štajerskih Slovencev, Zora V, 1876, str. 143.

¹¹ Za izraz bregúše glej Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar 1894, str. 54, in TZ, Makarovič za navedene kraje, 1950—1963.

¹² TZ, Makarovič, o. c.

¹³ TZ, Makarovič, Gorenjsko, 1950—1960 (Poljanska in Selška dolina, Moravče, Jesenice in Jezersko z okolico).

¹⁴ TZ, Anka Novak, Gorenjsko (Bohinj), 1961.

¹⁵ ista, Rateče.

¹⁶ TZ, Ložar, Trenta, 1952.

¹⁷ TZ, Makarovič, Št. Lenart v Slov. Goricah, 1964 in Pleteršnik, o. c., str. 296.

¹⁸ TZ, Jernej Šušteršič, Šmarje Sap, 1949 — Fanči Šarf, Mokronog, 1951, Šentjernej, 1952 — Makarovič, Novo mesto z okolico, 1965.

¹⁹ Stanko Vraz, pismo Šafariku z dne 24. februarja 1838, objavil Ivan Kunšič, Doneski k zgodovini književne zveze med Čehi in Slovenci III, Zbornik matice slovenske, 1899, str. 96 — Ložar, o. c., str. 167.

²⁰ Na podlagi krojev poglavitnih kosov moške in ženske noše razločujemo v 19. stoletju tri glavne skupine noš, ki so razširjene pretežno na alpskem, primorskem in panonskem območju, med katerimi pa ni ostrih meja. Za določnejše opredeljevanje navadno uporabljamo poimenovanje oblačilno območje.

Slika 3. Viničan (akvarel Kurza von Goldensteina, 1838)

ne suknene hlače ob hladnejših dneh. Ljudsko izročilo pa dopolnjuje, da so revnejši v zimskem času oblačili po dvoje belih pa tudi temnejših platnenih hlač.²¹

Arhivski in drugi pisani viri

V arhivskih in drugih pisanih virih 19. stoletja se pri opisih kmečkih noš moške hlače pogostokrat omenjajo nadrobneje. Podatki, ki jih v naslednjem navajamo po kronološkem zaporedju za posamezna območja, nas dokaj določno poučujejo o različnih vrstah blaga, iz katerega so bile hlače izdelane, in njih vlogi.

Tako so 1810. leta nosili v Studenici pri Slovenski Bistrici »kratke, črne usnjene hlače in kratke črne hlače iz hodničnega platna«,²² dve leti kasneje so sporočili iz Faale pri Mariboru, da »nosijo tam kmetje kratke irhaste hlače«,²³ »črne usnjene hlače« se omenjajo istočasno za Rogatec²⁴, za Konjice pa »hlače iz kozlovske kože in črnega lodna.«²⁵

Popisovalec kmečke noše za ormoški okraj je navedel 1813. leta, da »nosijo moški poleti hlače, breguše, iz grobega lanenega platna, bele barve, urezane na ogrski način, ohlapne, segajoče skoraj do gležnjev. Ob nedeljah in praznikih oblečejo premožnejši hlače iz boljšega blaga; pozimi si moški oblečejo dvoje hlač, ene vrh drugih. Nekateri nosijo tudi suknene hlače bele ali modre barve po ogrskem načinu.«²⁶ Za Slivnico na Pohorju se omenjajo 1814. leta »kratke hlače iz belega platna, lodna, rjave raševine ali črnega lanenega platna, največkrat pa črne hlače iz kozje kože.«²⁷ Mimo tega je poročevalec še navedel, da »nosijo dolge hlače le dninarji in posli, ki jih kupijo pri stari narju v mestu.«²⁸ Leto kasneje so sporočili iz mariborske okolice, da

²¹ TZ, Makarovič za Gorenjsko, Dolenjsko in Prekmurje in Góth'sche Serie (odslej G. S.), Friedau 1813, Sch. 21/287.

²² G. S. Studenitz, 1810, VIII, Schuber 33/1157.

²³ isti, Faal, 1812, Sch. 9/230.

²⁴ isti, Roitsch.

²⁵ isti, Gonobitz.

²⁶ isti, Friedau, 1813, Sch. 21/287.

²⁷ isti, Schleinitz, 1814, Sch. 31/1038.

²⁸ isti.

nosijo moški »pozimi hlače iz sukna ali usnja, poleti iz barvanega domačega lanenega platna. Najemniki nosijo kratke, usnjene hlače ali črne iz lanenega blaga.«²⁹

Po Košičevem sporočilu so v drugem desetletju prejšnjega stoletja nosili v Prekmurju »vsi hribovski prebivalci (razen najrevnejših) pozimi nepodložene modre hlače (ravninski prebivalci redkeje).«³⁰

Skoraj v istem času so nosili prebivalci Ptujске okolice široke platnene hlače.³¹ Za Ščavničarje in Murske Polančce je zapisal Vraz, da »nosijo platnene breguše, ob prazničnih dneh, kadar se mladi ščavničarji in Murski Polančci praznično oblečejo, nosijo fine breguše.«³²

V arhivskem gradivu iz leta 1838³³ imamo podatke o blagu, iz katerega so bile izdelane moške hlače, za najrazličnejše okraje in gospodstva. Tako so v stiškem gospodstvu nosili »kratke hlače, skoraj vedno iz črnega kozlovskega usnja.«³⁴ »Kratke prtene, pa tudi črne usnjene hlače« so oblečali v gospodstvu Ruperčvrh.³⁵ »Črne hlače iz kozlovskega usnja, včasih tudi črne platnene hlače«, so nosili v trebanjskem gospodstvu,³⁶ v glavni občini Šentjerneji pa »črne barvane in do kolen segajoče hlače iz kozlovskega usnja.« V občini Čatež so nosili moški v poletnem času prtene hlače, v zimskem pa hlače iz belega sukna z rdečo ali modro progo.³⁷ Za glavno občino Kostanjevica se omenjajo večinoma kratke, nekoliko čez kolena segajoče hlače iz domačega črno barvanega platna, ki so bile za vsakdanje dni, in hlače iz črnega kozlovskega usnja za nedelje in praznike. V istem arhivu je za prebivalce na ravnini med Krškimi, Krško vasjo in Kostanjevico, navedena le splošna pripomba, da »nosijo zgolj platno.«³⁸ iz česar se da sklepati na nošo platnenih hlač, kar potrjujejo tudi drugi viri iz tega območja. Istodobno arhivsko gradivo poroča za primorsko gospodstvo Postojna, »da nosi-

Slika 4. Noša v pokrajini med Ljutomerom in Ormožem (akvarel Karla Mayrja, 1876)

²⁹ isti, Marburger Kreis, 1815, s. n.

³⁰ Ivan Čaplovič, Croaten und Wenden in Ungarn, Pressburg 1829, IV, Kleidung, str. 75–76.

³¹ Saria Balduin, Narodopisno iz Simon Povodnega dela »Bürgerliches Lesebuch«, Etnolog V/VI 1933, str. 255.

³² Vraz, o. c. str. 97.

³³ V Arhivu Slovenije v Ljubljani so v fasciklih takomenovanega »prezidialnega arhiva« iz leta 1838 ohranjeni zapisi, ki vsebujejo tehtne podatke o noši.

³⁴ Arhiv Slovenije (odslej A. S.) v Ljubljani, fasc. 1516/28.

³⁵ A. S., fasc. 1516/19.

³⁶ isti, 19.

³⁷ isti, 616.

³⁸ isti, 616.

Slika 5. Prekmurski Slovenec, konec 19. stoletja

³⁹ isti, 1512/775.

⁴⁰ isti, 912.

⁴¹ isti, 973.

⁴² isti, 715.

⁴³ isti, 541.

⁴⁴ isti, 546.

⁴⁵ isti, 278.

⁴⁶ isti, fasc. 7176/629.

⁴⁷ isti, fasc. 7176/629.

⁴⁸ isti, 17.

⁴⁹ isti, 835.

⁵⁰ isti, 683.

⁵¹ isti, 18.

jo kratke črnousnjene ali suknene hlače, rjave ali sive barve, ki se zapenjajo na kolenih s svetlimi gumbi ali zaponkami;³⁹ za B i s t r o so sporočene prav tako črnousnjene hlače,⁴⁰ na V i p a v s k e m pa so nosili »kratke usnjene hlače, včasih tudi, toda poredko — iz raševine ali črnega platna,«⁴¹ v župniji S e n o ž e č e i n H r e n o v i c e »črnousnjene hlače zapete na kolenih z gumbi, ki so prevlečeni z usnjem, podvezane hkrati z usnjenimi trakovi,«⁴² v i d r i j s k e m gospodstvu pa »kratke hlače iz kozlovskega usnja, lodna pa tudi črnega platna.«⁴³ V popisu noše s n e ž n i š k e g a gospodstva na N o t r a n j s k e m je navedel poročevalec, da »skoraj vsi moški nosijo kratke, črne usnjene, nekateri tudi bele volnene kratke hlače.«⁴⁴ Za P r e m i n o k o l i c o pa so navedene »tesne dolge hlače iz belega lodna.«⁴⁵

Za slovensko in avstrijsko koroško ozemlje se v arhivskem gradivu iz leta 1838 omenjajo naslednji podatki o moških hlačah: za občini Z g o r n j e i n S p o d n j e J e z e r s k o »hlače iz sivega lodna, tako kratke kot dolge, za praznike kratke črne hlače iz kozlovskega usnja s črnimi koščeni gumbi,«⁴⁶ v gospodstvu K a p l a so nosili »kratke hlače iz sivega lodna z belimi kovinskimi gumbi, obšite s svilo raznih barv.«⁴⁷ V b e l j a š k i občini so oblačili kratke usnjene (irhaste) ob kolenih s traki ali gumbi opremljene hlače ali pa so hodili v kratkih ali do peta segajočih (dolgih) hlačah iz grobega sukna ali lodna. »Po nadaljnji popisovalčevi pripombi so loden izdelovali prebivalci sami iz ovčje volne.«⁴⁸ V gospodstvu D o b r l a v e s so nosili »črne raševinaste ali platnene kratke hlače s kopčicami in trakovi, mnogi tudi take hlače iz ovčje ali kozje kože,«⁴⁹ v p l i b e r š k e m gospodstvu pa »kratke sive lodnaste hlače.«⁵⁰ Na Z g o r n j i B e l i so izdelovali hlače večinoma iz sivega lodna, le boljši, meščanski stan je nosil hlače iz sukna.⁵¹ »Kratke, suknene ali usnjene hlače« so nosili v gospodstvu R o ž e k, iz O s o j p a so sporočili, da so ne-

koč nosili lodnaste ali črne usnjene hlače iz kozlovine.⁵² Poročevalca iz Š m o h o r j a in P o d k l o š t r a pa sta opisala kot edino zanimivo še ohranjeno starejšo kmečko nošo moško nošo Ziljanov, ki »nosijo kratke črne usnjene hlače iz kozlovskega usnja, deloma tudi dolge hlače.«⁵³ Podobne podatke o moških hlačah imamo tudi v drugih pisanih virih iz prve in deloma tudi še iz druge polovice 19. stoletja. Ker se večidel ponavljajo in v ničemer ne izpolnjujejo predstav o moških hlačah, jih navajam le deloma.

Za K r u p o v B e l i krajini sporoča Heinko 1842, da »hodijo moški pozimi v dolgih, ozko prilegajočih se hlačah iz belega domačega sukna, ki so na stranskih šivih in spredaj pošite z modrimi vrvicami.«⁵⁴ Isti avtor omenja za k o s t a n j e v i š k i o k r a j, da »nosijo moški pozimi bele, dolge suknene hlače, ki so ob šivih okrašene z rdečimi ali modrimi obšivki. Poleti pa nosijo platnene hlače.«⁵⁵ V istem času so na K r š k e m polju poleti in pozimi, za praznje in delovne dni hlače široko krojene iz grobega domačega platna.⁵⁶ V B o š t a n j u, T r e b n j e m, Ž u ž e m b e r k u in Š e n t r u p e r t u ter v okoliških vaseh pa so nosili v istem času kratke, ozke usnjene ali grobe, črne platnene hlače.⁵⁷

Prav tako so še v sredini preteklega stoletja nosili v Z a v r č u pri P t u j u široke lanene ali konopljene hlače (breguše)⁵⁸ V Š m a r j u pri J e l š a h in v S l i v n i c i so oblačili »dolge lanene črno barvane hlače«⁵⁹ enako tudi v T i n j a h in B e l i h v o d a h na Š t a j e r s k e m.⁶⁰

Po opisih noš z G o r e n j s k e g a so v okolici S m l e d n i k a nosili v štiridesetih letih 19. stoletja »kratke dokolenske hlače, bodisi iz domačega platna ali rjavega sukna (mezlana)«,⁶¹ prav tako tudi v B o h i n j u.⁶² Medtem ko pripominja člankar pri opisu moške noše iz K r a k o v e g a, da »nosi irhaste hlače, iz črnobeje jelenove ali telečje kože (irha, irhovina)«,⁶³

Slika 6. Moški iz okolice Brežic (akvarel Karla Russa, 1810)

⁵² isti, 958.

⁵³ isti, 9 in 28.

⁵⁴ Heinko, Skizzen aus Krain, Carniolia V, 1842, str. 221.

⁵⁵ isti, str. 217.

⁵⁶ isti, str. 213.

⁵⁷ isti.

⁵⁸ G. S. Sauritsch. 1843. Sch. 31/1014.

⁵⁹ G. S. St. Marein 1846, Sch. 22/679.

⁶⁰ isti, Teinach 1843, s. n. in Wiswasser, Sch. 36/1281.

⁶¹ Kordeš, Sitten der krainischen Culp-Bewohner VI, 1844, str. 40.

⁶² isti, 248.

⁶³ isti, str. 144.

Slika 7. Moški s Prema (akvarel Kurza vod Goldensteina, 1838)

⁶⁴ isti, 352.

⁶⁵ Petz, cit. po Mia Brejčeva, Slovenske narodne noše na Koroškem, Etnolog V, 1933, str. 7.

⁶⁶ Delimarič, 1845, str. 15.

⁶⁷ Kobe, Beli Kranjci unkraj hribov Gornjancev in Kočevarjev ob reki Kolpi od Metlike do Osilnic, 1847 Novice V, str. 164.

⁶⁸ Caf, Novice 1848, str. 173.

⁶⁹ Korban Ivan, Kratak ozir na Poljance, Slovenija 1849, str. 260.

⁷⁰ Bčela, Procesija v šentpeterski fari, 1853, str. 103. Za opozorilo se zahvaljujem Živi Grudnovi.

⁷¹ Kociančič Stijepan, Zgodovinske drobtinice po Gorškem nabrane leta 1853 ŠP IV, 1855, str. 367.

Za Vipavsko moško nošo navaja Kordeš, da »oblačijo hlače iz črnega lanenega cvilha,«⁶⁴ s čimer dopolnjuje že omenjeno, nekaj let starejše arhivsko gradivo.

Cenilni komisar Petz prav tako omenja 1844. leta, da nosijo Ziljani črne, kratke hlače.

Za prebivalce od Kostanjevice na Dolenjskem do Jesenic velja sporočilo iz leta 1845: »ako še tako jako burja s snegom veje in mete, nema vendar mož družih hlač, ko pertnjene svitice, ki jih okoli nog omota in v škornjice obuže.«⁶⁶ Za sosednje Belokranjce onkraj Gornjancev pa na kratko, vendar zelo opredeljeno sporoča Kobe, »da vsi nosijo bele po madžarsko krojene hlače.«⁶⁷

V Novicah je 1848. leta Caf zelo natančno opisal obleko pravih »Pesničarjev« na Štajerskem. Iz popisa povzemamo, da so tamkajšnji moški nosili behete in dolanjščice, ki niso bile preveč košate, vendar so segale precej čez kolena in so bile izdelane iz domačega platna.⁶⁸

Tudi v Poljanski dolini v Beli krajini so nosili v sredini 19. stoletja »poleti gače (spodnje hlače), pozimi pa bele suknene hlače iz debelo tkanega sukna.«⁶⁹ Neznani člankar je sporočil 1853. leta, da je videl pri procesiji v špetrski fari na Beneškem moške, ki so imeli »brgeške kratke do kolena iz črnega sukna.«⁷⁰ Nekaj let starejše sporočilo ponovno omenja, da nosijo Vipavci »črne hlače do kolen, irhaste ali hodne.«⁷¹

Sredi preteklega stoletja je mimo blaga, iz katerega so izdelovali moške hlače, neznan avtor v Novicah opisal tudi druge krojne značilnosti hlač pri tržaških okoličanih. Vendar velja ta opis za nekoliko starejše obdobje, torej pred sredo 19. stoletja. Člankar pravi: »hlače so nosili črne suknene, ki pa so jim segale le do kolen; bile so široke in na vsaki zunanji strani zdolaj razklane skoraj več ko za en palec. Zarobljene so bile z rudečim suknom, spredaj so imele dva žepa (aržeta), ravno tako zarobljena, pa zraven še

okinčana z rumeno svilo, kakor sta bili okinčani tudi obedve zunanji strani na dolgo, namreč od vsakega drugih dveh ondašnjih žepov doli do precepa (to je do mesta, kjer so razklane),⁷² Veliko bolj redkobesedno opisuje m a n d r j e r s k o moško nošo Župančič, ki pripominja »široke črne brguše segajo moškim le do kolena in mahajo sem ter tja.«⁷³

Precej skromnejša so poročila o moških hlačah na Gorenjskem, dopolnjuje pa jih bogato slikovno gradivo in ohranjeni primerki moških hlač, ki potrjujejo, da so Gorenjci nosili v prvi polovici prejšnjega stoletja »kratke hlače iz mezlana ali jerhovne, za vsak dan tudi črne prtene. Pri straneh na stegnih so bili tudi žepi.«⁷⁴ Iz druge polovice prejšnjega stoletja imamo na voljo precej pogoste opise štajerskih noš. Tako poroča glede Haložanov člankar v Novicah, da so »dolge hlače ali bolje po sarah hlače pridobitev naših dni. Navadno se vidijo breguše, segajoče do polovice golnic, pozimi pa hlače v sare.«⁷⁵

Za okolico Ormoža poroča Pajek, da nosijo hlače do pet in jim pravijo, če so narejene iz platna, »breguše«,⁷⁶ prebivalci Slovenskih goric nosijo hlače iz kozje ali jelenove kože, ob delovnih dneh pa modre hlače. Pohorci pa dolge hlače iz sivega lodna, večinoma ob straneh z gumbi, kot jih nosijo zgornji štajerci.⁷⁷ Isti avtor omenja, da so Savinjčani nosili v prejšnjih desetletjih ob delavnikih platnene hlače, ki so bile modro, črtasto ali črno barvane, »okoli leta 1850 pa tudi irhaste hlače, možje in fantje ob praznikih in delavnikih, ki so bile na zunanjih šivih okrašene z voskom. V hlačah sta bila običajno dva žepa, na strani ob bedru je bil tretji ozek žepič, v njem so ob praznikih nosili vilice, nož in še kaj.«⁷⁸

Iz kasnejših opisov noš je pomembno še Kovačičevo poročilo za moško nošo v okolici Poljčan, po katerem so nosili »breguše, ki so jih barvali in so se morale lepo svetiti, segale so do kolen in so bile

Slika 8. Mokričan (akvarel Nikole Arsenovića, 1875)

⁷² J. G. V. Nošnja Slovencev tržaške okolice. N XXII, 1864, str. 50.

⁷³ Župančič, Potovanje po Istri, SG X, 1867, str. 121.

⁷⁴ Novice, 1853, str. 350.

⁷⁵ Raič Ivan, Iz Halož, Novice XIX, 1861, str. 10.

⁷⁶ Pajk Josip, o. c., str. 91.

⁷⁷ isti.

⁷⁸ isti I. c.

Slika 9. Smledničan (akvarel Kurza von Goldensteina, 1838)

⁷⁹ Kovačič Fran, Stara narodna noša okoli Ljutomera, ČZN XVII, str. 32.

⁸⁰ isti.

⁸¹ Novak Vilko, Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini, ČZN XXXI, 1936, str. 37.

⁸² Platnene hlače, zataknjene v škornje, nosi tudi moški, ki je verjetno prav tako iz Poljanske doline (po opombi dr. Borisa Orla). Goldensztinov akvarel za Korytkovo zbirko Slowianszyzna, št. 33.

⁸³ isti, sl. 47 in 63.

na koncu hlačnice 4 prste široko prereza ne. Ob gornjem prerezu je bila prišita 'pulka' (štirioglat, precej velik kos hodnika), nanjo so bile pripete ruče, ki so jih zadaj pripenjali z gumbi, ki so bili sešiti iz platna.⁷⁹ Za okolico Ljutomera pa navaja Kovačič, da so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja nosili »široke breguše (tudi malo krajše in ožje kot Hrvati), spodaj navadno brez resic »zabrnkov«.⁸⁰ Za Prekmurje opisuje moške hlače Novak kot »široke bele hlače«, tudi »brgeše, breguše«, ki so imele spodaj »zabrnke«.⁸¹

Slikovni viri

Arhivski in drugi viri nam dajejo, kot smo spoznali, zelo številne podatke o moških hlačah, njih blagu, barvi in deloma tudi kroju ter vlogi bolj ali manj za vsa pomembnejša območja. Večji del teh podatkov moremo vsaj za nekatera obdobja primerjati tudi z istočasnim slikovnim gradivom, ki sicer v manjši meri, toda veliko nazorneje predstavlja ta del moške noše. Tako lahko ugotovimo v slikovnem gradivu za prvo polovico 19. stoletja bele platnene hlače v upodobitvah moških noš panonskega območja, in sicer pri moškem iz Poljanske doline v Beli krajini,⁸² Osilnice, okolice Kočevja in Vinice (sl. 3),⁸³ ter pokrajine med Dravo in Muro (sl. 2).

Pastirja v platnenih hlačah iz okolice Brežic je upodobil v začetku prejšnjega stoletja Karl Russ, iz pokrajine med Ljutomerom in Ormožem pa v sedemdesetih letih 19. stoletja Karl Mayr (sl. 4). To so po vsej verjetnosti tudi edine, časovno pristne upodobitve moških belih platnenih hlač s tega območja. Risba prekmurskega Slovenca iz konca prejšnjega stoletja (sl. 5) je namreč po vsej verjetnosti že deloma rekonstrui-

rana, to je iz Šantlovega akvarela Metličana že povsem razvidno. Isto velja tudi za eno izmed starejših fotografij viniške moške noše.

V panonskem in mediteranskem območju so nosili v zimskem času bele suknene hlače, to potrjuje že navedeno gradivo. V starejšem slikovnem gradivu nosi bele suknene hlače zimsko opravljeni moški iz okolice Brežic (sl. 6), moški iz Poljanske doline, Gribelj,⁸⁴ in Prema (sl. 6). Gradivo iz leta 1838 dopolnjujejo Arsenovičevi akvareli moških noš, kjer so naslikane suknene bele moške hlače pri fantu iz Metlike, Mokric (sl. 8), s Krasa⁸⁵ in Sežane.⁸⁶

Poleg belih platnenih in suknjenih hlač panonskega in mediteranskega tipa so v slikovnem gradivu še v večjem številu izpričane večidel do pod kolen segajoče temne suknene ali usnjene hlače alpskega območja. Tako jih nosi moški z Gorenjskega v obeh Hacquetovih delih (sl. 8). Temne, dokolenske hlače so večkrat izpričane na slikah na steklu, na panjskih končnicah, na freskah, nadalje na votivnih podobah, na primer z Blečjega vrha, na Trebelnem itd.

Temne, črne ali rjave platnene, suknene ali irhaste hlače je naslikal Goldenstein pri vseh moških nošah z Gorenjskega in Primorskega. Tako jih nosi moški iz Bohinja, Smlednika (sl. 9), iz okolice Polhovega Gradca in ljubljanske okolice, nadalje moški iz Škofje Loke (sl. 10), Ziljske doline, Vipave in Svetega pri Komnu (sl. 11).

Enako so razvidne dokolenske hlače pri moškem z Idrijske ceste,⁸⁷ obiskovalcu Planinske jame,⁸⁸ in še na številnih drugih krajinskih upodobitvah slikarjev 19. stoletja. Tako nosi eden izmed dveh moških, ki stojita v pokrajini Begunje na Gorenjskem, podkolenske hlače, medtem ko ima drugi že dolge hlače. V hlače enakega kroja sta oblečena tudi tržaška okoličana,⁸⁹ in moški

Slika 10. Škofjeločan (isti)

⁸⁴ isti, sl. 43.

⁸⁵ Arsenovičev akvarel.

⁸⁶ isti.

⁸⁷ Goldenstein, l. pol. 19. stol. akvarel, Narodni muzej, Ljubljana.

⁸⁸ isti.

⁸⁹ Barvni bakrorez, Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

Slika 11. Moški iz Svetega pri Komnu (isti)

v škedenjski noši, ki ga je prav tako skiciral slikar Langus (sl. 12). Barvni bakrorez neznanega avtorja iz prve polovice 19. stoletja, ki predstavlja tržaškega okoličana, nam dovolj nazorno predločuje ta del moške obleke, ki je sicer tudi v muzejskih zbirkah ohranjen le v rekonstrukcijah (sl. 13).

Tudi iz druge polovice 19. stoletja je na voljo dokaj upodobitev moških podkolenjskih hlač, če le opomnimo nekatere, ki jih je podal slikar Arsenovič: moški iz Ptuja (sl. 14), mož iz Vipave in z Gorjanskega na Krasu,⁹⁰ moški s Proseka itd. Zelo dobro so razvidne hlače omenjenega kroja pri moškem iz Savinjske doline in Konjic.⁹¹

Številne druge upodobitve moških hlač v delih naših slikarjev in vedute raznih krajev z mimogrede upodobljenimi osebami pa v ničemer, razen glede zemljepisne razširjenosti, ne dopolnjujejo naše predstave o obravnavanem delu moške noše.

Ustno izročilo

Podatke o moških hlačah, ki so za nekatere območja pomanjkljivi, v precejšnji meri dopolnjuje ustno izročilo. Tako so nosili v Brkinih nepobarvane »prtenice«, zlasti poleti ob košnji in drugih težjih delih,⁹² predvsem za spodnje pa tudi letne hlače so rabili v Trenti in na Kobariškem nebarvane »brgešine«.⁹³ Na Vipavskem in Cerkljanskem so nosili počrtnjene platnene hlače,⁹⁴ črne pa tudi bele hlače so nosili na Vojškem, v turjaški okolici, na Pohorju, v Loški dolini na Notranjskem ter v šentjernejski okolici, kjer so jih še v začetku našega stoletja nosili starejši moški z Ostroga, ker so bili v tej vasi, kot pripominjajo ljudje, zelo varčni.⁹⁵ Prav tako so nosili na Kra-

⁹⁰ Zavoljo slikarjeve površnosti so posamezni deli noš slabše ugotovljivi.

⁹¹ Obe upodobitvi je naslikal slikar Mayr okoli 1870.

⁹² TZ, Ložar, Brkini 1955.

⁹³ isti, Trenta, 1952, Kobariško 1951.

⁹⁴ isti, Cerkljansko 1954 in Makarovič, Vipava 1958.

⁹⁵ TZ, Makarovič za navedene kraje v letih 1959–1964.

⁹⁶ isti, Sežana in Kras, 1962.

su v sežanski okolici rjavo in črno barvane platnene hlače.⁹⁶ V okolici Trsta so starejši moški še pod konec stoletja nosili ob delavnikih kratke, ob kolenih razklane hlače, krojene iz modrega bombažnega blaga, »plavine«, ob nedeljah pa hlače enakega kroja iz črnega svetlečega se sukna, »spana«.⁹⁷

Bele hlače iz hodnika so nosili v Solčavi poleti ob delavnikih.⁹⁸ Prtene hlače črne barve so oblačili ob delavnikih v Ratčah in okoliških vaseh, v moravški dolini so nosili poleti tudi dolge, bele platnene hlače, podobno se spominjajo ljudje za Mengeš in okolico.⁹⁹

Iz gornjih omemb v ljudskem izročilu povzemamo, da nošnja naravnega, nebarvanega platna ni bila strogo omejena samo na panonsko območje, temveč je bila deloma v navadi tudi v drugih območjih, tako v alpskem kot v mediteranskem. Seveda je bila veliko manj splošna. Bistvena razlika pa je predvsem v namenu in rabi. V panonskem območju so namreč nosili v 19. stoletju bele platnene hlače ob delavnikih in ob nedeljah, v alpskem pa le poleti ob delovnih dneh, praznične platnene hlače so bile krojene do kolen in vedno barvane v temno. Ker se v virih opisuje in upodablja večidel le praznična noša, je razumljivo, da je veljalo glede razširjenosti belih platnenih hlač povsem drugačno mnenje, ki pripisuje oblačila iz nebarvanega platna le Belokranjcem, Prekmurcem in vzhodnim Štajercem, dasiravno Valvasor še konec 17. stoletja piše, da nosijo Gorenjci »poleti bele ali črne hlače.«¹⁰⁰

Vsekakor je bilo domače platno, barvano ali v naravni barvi, vsaj do sredine prejšnjega stoletja v vseh treh oblačilnih območjih blago, ki so ga najbolj uporabljali za izdelovanje moških hlač.

Drugo blago, iz katerega so izdelovali predvsem zimske hlače in ga omenjajo viri še vse 19. stoletje, je bilo domače sukno. Sukno je bilo v tem času bodisi stkano samo iz volnenih niti in so ga v

Slika 12. Moški iz Škednja (iz Langusove skicirke)

⁹⁷ isti, Mačkolje 1967.

⁹⁸ Franc Kotnik, O narodni noši v Savinjski dolini, ND XVIII, 1926, str. 174.

⁹⁹ TZ, Makarovič za navedene kraje, 1959–1964.

¹⁰⁰ Valvasor J. W., Die Ehre des Herzogthums Krain, Nürnberg 1686, str. 279.

Slika 13. Tržaški okoličan, prva polovica 19. stoletja

tem primeru imenovali »sukno« ali »lo-den«, ali pa je bilo v enakem razmerju mešano z laneno nitjo in ga imenujejo »raševina, ras, resovina« in mezlan (prim. it. mezzalana).¹⁰¹ Ljudsko izročilo dopolnjuje podatke v arhivskih in drugih virih v tem, da so nosili sukno predvsem premožnejši, medtem ko so se revnejši oblačili v platno in polsukno.

Hlače iz domačega sukna nosijo danes le še nekateri starejši moški v Ratečah in okolici,¹⁰² in posamezni gospodarji na Pohorju,¹⁰³ (sl. 15), kjer prevladuje raševina. Prav zavoljo velike trpežnosti se je domače sukno obdržalo v kmečki noši veliko dlje kot domače platno, ki je veliko bolj grobo in za hlače po današnjih izjavah kmečkega ljudstva povsem neprimer-no.

V ljudskem izročilu je nadalje spomin na nošo irhastih hlač (prim. lat. hircus) še zelo živ, ker so jih ponekod na Gorenjskem in na Dolenjskem nosili starejši moški še v 20-ih letih našega stoletja. Na Primorskem, v Vipavski dolini so nosili premožnejši irhaste hlače iz jagnečje kože, barvane v črno, na Črnem vrhu in na Vojskem so bile narejene iz kozlovine, na Cerkljanskem pa zvečine iz gamsove kože.¹⁰⁴ V Mengšu in okolici so bile najbolj upošteevane hlače, krojene iz »kozine« in »ovčine«.¹⁰⁵ V okolici Šmarja na Dolenjskem so premožnejši nosili tudi svetle hlače iz jelenove kože.¹⁰⁶

Mimo omenjenih vrst blaga, ki jih izpričuje raznovrstno gradivo, se v ljudskem izročilu spominjajo tudi hlače iz neobdelane ovčje kože, »kožušne hlače, pri katerih je bila kožuhovina na notranji, koža pa na zunanji strani. Nosili so jih konec stoletja v Brkinih in v vaseh nad Kostanjevico na Krki.¹⁰⁷

V tržaški okolici so izdelovali hlače za praznje dni iz tankega črnega sukna. Ob koncu stoletja, ko so hlače starejšega kroja že skoraj opustili, jih tu in tam izdelujejo tudi iz bombažnega blaga, »cajga, cvilha in plavine«, ki so na deželi še da-

¹⁰¹ Raševina, ras, resovina in mezlan imajo za podlogo laneno nit, votek pa je domača volnena preja.

¹⁰² TZ, Novak, Rateče 1964.

¹⁰³ TZ, Makarovič, Vitanje, 1964.

¹⁰⁴ TZ, Makarovič za Vipavo, Vojsko in Črni vrh in Ložar, Cerkljansko.

¹⁰⁵ Jagodic Marija, Narodopisna podoba Mengša in okolice, 1958, str. 90.

¹⁰⁶ TZ, Šušteršič, Šmarje Sap, 1948.

¹⁰⁷ TZ, Ložar, Brkini in Kostanjevica.

nes zelo priljubljeni za delovne hlače. Pražnje hlače pa so izdelane običajno iz volnenih in polvolnenih blag v temnejših barvah. Edino mlajši moški in moški srednjih let oblačijo v poletnem času za praznike dni hlače, krojene iz svetlejšega blaga (sl. 16).

Slika 14. Moški iz Ptuja (akvarel Nikole Arsenovića, 1875)

Poglavitni kroji

O kroju moških hlač dajejo omenjeni arhivski in drugi pisani viri razmeroma malo določnejših podatkov, prav tako tudi glede okraševanja in pritrjevanja hlač; to v nadaljnjem navajamo po ohranjenih primerkih, po podatkih v slikovnem gradivu in po izročilu.

Dolge platnene in suknene hlače ter priležne in ohlapno krojene podkolenske hlače iz usnja ali blaga pripadajo po svoji temeljni izvedbi štirim temeljnim krojem, ki so bili istočasno razširjeni po posameznih območjih.

Hlače, krojene iz belega domačega platna, kakršne so nosili v Beli krajini, v Prekmurju in na vzhodnem Štajerskem, se razločujejo med seboj le deloma po širini in dolžini hlačnic ter nekaterih, skromnejših načinih okraševanja. Na splošno so hlačnice rezane iz dveh ravnih kosov blaga, ki sta do koraka sešita skupaj (sl. 17). V prekmurskih vaseh, ki so bližje madžarski meji, so nosili, verjetno že pod madžarskim vplivom, dokaj široke hlačnice, kjer je merila polovica tudi po 50 cm. »Brgušnice ali lračnice goriškega območja so bile na splošno nekoliko ožje od onih z ravenskega in dolinskega, med 38 in 45 centimetri.

Iz starejšega in mlajšega slikovnega gradiva ni razvidna določnejša širina hlačnic. Vidiijo pa se resice, ki so prišite na spodnji rob tako pri moškem iz Poljanske doline, kot pri moškem iz Vinice (sl. 3),

Slika 15. Moški s Pohorja (fotoarhiv SEM, 1963)

¹⁰⁸ Lahko da jih je slikar izpustil, ker je tudi sicer površno upodobil nošo. To so akvareli v Korytkovi zbirki, št. 66–68.

¹⁰⁹ TZ, Makarovič, Prekmurje (Selo, Kuzma). Glej tudi Pleteršnik, o. c. str. 773, »odloček«.

¹¹⁰ isti in Pleteršnik, o. c., str. 77, cemper, éra, das Bischen.

¹¹¹ TZ, Makarovič, Bizeljsko 1962.

¹¹² TZ, Urbas, Šarf, Prekmurje v letih 1958 do 1963.

¹¹³ TZ, Ložar, Kostanjevica, 1956 — Bizeljsko in Poljanska dolina pa Makarovič, 1962 in 1964.

¹¹⁴ Ložar, o. c., str. 209.

¹¹⁵ TZ, Makarovič, Prekmurje in Bela Krajina, 1958, 1962.

¹¹⁶ TZ, Makarovič, Prekmurje, 1962. Pogosto pripominjajo, da so takšne hlače ožulile do krvi.

Starega trga ter pokrajine med Dravo in Muro (sl. 2). Istočasno se v ljudskem izročilu omenjajo tudi samo zarobljene hlače brez resic, kar potrjuje tudi slikovno gradivo, kjer imata oba moška, prav tako tisti iz pokrajine med Dravo in Muro kot moški iz Prekmurja, hlače brez resic.¹⁰⁸

Resicam pravijo na vzhodnem Štajerskem z ábrnki, enako v Prekmurju, kjer poznajo še izraz ódločke¹⁰⁹ in cém-pre.¹¹⁰ V kostanjeviški okolici so resice cófe (nem. die Zopf) in cóte (nem. die Zotte), v Beli krajini, na Bizeljskem pa fránže (nem. die Franse).¹¹¹

Rob prazničnih hlač so ponekod krasili, kot pričajo ohranjeni primerki, s skromnim vezanjem. Najenostavnejši okras je bil ažur, izvezen v isti barvi tik nad resicami, ki so včasih prišite tudi v dveh ali treh vrstah. Pri belokranjskih hlačah je vezanje izvedeno v tehniki prešivanja z modro nitjo. Muzej hrani tudi primer moških hlač (SEM 5632), ki imajo na spodnjem robu vezeno iz vejic in luknjic in izvirajo iz Bele krajine. Na splošno pa so tako okrašene moške hlače precej osamljene.

Bele platnene hlače celotnega panonskega območja so imele med hlačnici v koraku všit kvadraten kos platna, ki hlače v koraku razširja in ga imenujemo v Prekmurju gáčnik ali gačnjek,¹¹² grot v kostanjeviški okolici, na Bizeljskem štoss (nem. die Stoss), gnézdov Poljanski dolini,¹¹³ in tur na Vinici.¹¹⁴

V pasu se platnene hlače preprosto zadrgnjo s platnenim trakom, žn(o)uro (nem. die Schur), fujažom ali motvozom, kot pravijo v Beli krajini, v Prekmurju je poznan izraz hláčnjek.¹¹⁵ Trak se vpelje skozi dvojni rob, fróšo, kar velja za Prekmurje in vzhodno Štajersko. Z njim tudi zadrignejo hlače in zavežejo spredaj, kjer je približno petcentimetrski razporek. Zategnjene hlače so se tako močno nagubale, nagrbale, zato v Prekmurju takšnim hlačam še danes šaljivo pravijo hlače na tristo grb.¹¹⁶

Na Bizeljskem in v okolici Kostanjevice so hlače zapenjali spredaj z gumbom. V tem primeru se je razporek nekoliko povečal, del hlačnice z gumbico pa so kar prekrizali čez drugega in zapeli na gumb.¹¹⁷

Enako krojene hlače so blačili v hladnejših dneh čez spodnje za zgornje hlače predvsem revnejši. Premožnejši so nosili suknene.

Na splošno so platnene hlače nosili čez škornje, le moški iz Poljansk doline, kot ga je upodobil okoli leta 1838 Goldenstein, ima hlače zatakneje za škornje.

Nekakšna kombinacija med platnenimi in irhastimi hlačami so hlače iz Slovenskih goric, ki so krojene iz belega platna, podobno kot belokranjske in prekmurske hlače, in se prav tako zavezujejo spredaj s trakom, imajo pa večji razporek spredaj, ki ga zakrivajo s platnenim našitkom štirioglate oblike, kot ga poznajo irhaste hlače, s podaljškom za zapenjanje v pasnem delu. Kot pripovedujejo ljudje, so takšne hlače nosili okoli 1880. leta in so jih opustili med prvo svetovno vojno.¹¹⁸

Nebarvane, pogostejše pa v črno obarvane hlače, ki jih omenja ustno izročilo nekajkrat za nošnjo alpskega območja kmalu po sredini 19. stoletja, so se od panonskih razlikovale v naslednjem: predvsem so bile hlačnice ožje krojene, zgoraj pa narejene na kvadraten kos blaga, v a u t a r o (nem. das Falltor), proti koncu pa pod vplivom sodobnejših dolgih hlač, vedno na razporek, ki so ga začenjali po tedanji šegi zapenjati z gumbi. Za sredino prejšnjega stoletja se tako krojene hlače omenjajo tudi še kot praznje, kasneje pa so to le še delovne hlače, in so na primer na Kobariškem in v Trenti le še oblačilo revnejših.¹¹⁹

Nedvomno so se tako krojene hlače, ki so po vipavskih¹²⁰ zahtevkih morale segati čez sredino meč, zgledovale že po dolgih hlačah, ki so tisti čas prihajale v modo tudi na deželi. Po drugi strani pa so predhodnice dolgih hlač, ki so jih začeli proti

Slika 16. Draščan (isti, 1966)

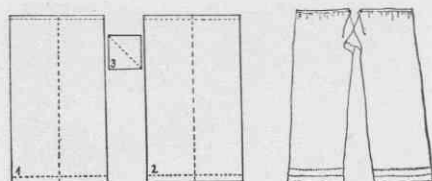
¹¹⁷ TZ, Ložar, Kostanjevica 1956 in Makarovič, Bizeljsko, 1962.

¹¹⁸ TZ, Makarovič, Šetareva, Št. Lenart, Benedikt, 1964.

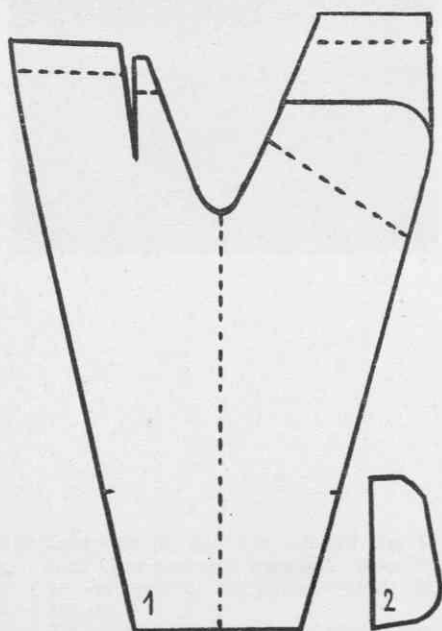
¹¹⁹ TZ, Ložar, Kobariško 1951.

¹²⁰ TZ, Makarovič, Vipava, 1958.

Slika 17. Kroj moških hlač iz Bele krajine, EM 307 (risala Anica Jerančič)

Slika 18. Kroj moških hlač iz Bele krajine (Lokvice), EM 968 (risala Anica Jerančič)

koncu stoletja splošno nositi tudi na kmetih in so bile narejene iz najrazličnejšega blaga. Ob koncu stoletja so tako krojene hlače nosili le še posamezni starejši in storokopitnejši mošje.

Bele suknene hlače panonskega in mediteranskega oblačilnega območja so na poseben način ozko krojene in imajo spodaj na hlačnicah še razporek, ki ga spenjajo s škabicami, da se tako hlačnice nog tesno oprijemajo (sl. 18). Čez šive in ob zgornjih robovih so navadno v ravnih črtah in osmičastih zavojih našite vrvice, ki se po pokrajinah v barvi razločujejo. V arhivskem gradivu in drugih virih poročevalci večkrat poudarjajo, da nosijo Belokranjci »bele, po madžarsko krojene hlače«, ¹²¹ kar potrjuje tudi kasnejše ljudsko izročilo in slikovno gradivo, ki prikazuje moškega iz Poljanske doline v noši iz prve polovice in Viničana iz druge polovice 19. stoletja.

Enako krojene suknene hlače so sporočene tudi za premsko gospodstvo v letu 1838, po ljudskem izročilu pa še za Kobariško, Kras in deloma za Vipavsko dolino. ¹²³

Že starejše gradivo nadalje omenja, da so bile suknene hlače okrašene z raznobarnimi volnenimi obšivki, ki so bili kot potrjuje slikovno gradivo, modre barve in pošiti v stranskih šivih ter spredaj. Tako so okrašene tudi hlače iz Metlike, ¹²⁴ ki so dijo md redko ohranjene primerke te vrste.

Za drugo polovico prejšnjega stoletja se omenjajo v alpskem območju prav tako dolgo krojene hlače iz sivega, rjavega in črnega sukna, raševine ali mezlana, ki so jih nosili še na Kobariškem, v Trenti, Brkinih, na Kobanskem in na Pohorju. Kroj teh hlač ustreza današnjim, to potrjujejo tudi primerki hlač, ki jih še nosijo nekateri gospodarji na Pohorju. Da jih ločijo od drugih dolgih hlač, imenujejo te hlače »résnate ali lódnaste hlače« na Pohorju, »rášeune hauče« na Babnem polju, »hlače iz rášoun« v okolici Mokronoga ter »ráševke« v Loški dolini, »mezalanarce« na

¹²¹ Kobe, Beli Kranjci unkraj hribov Gorjancev in Kočevarjev ob reki Kolpi od Metlike do Osilnic, N V, 1847, str. 164 in Kordeš, o. c. str. 222.

¹²² A. S. fasc. 1512/278.

¹²³ TZ, Makarovič in Ložar za navedene kraje.

¹²⁴ Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.

¹²⁵ TZ, Makarovič in Ložar za navedene kraje.

Črnem vrhu, »bregeše iz mužalajna« na Kobariškem itd.¹²⁵

Irhaste hlače sestoje iz dveh proti kolenu zožujočih se hlačnic, ki imata na vsaki strani razporek z gumbi, zaponcji ali trakovi za zapenjanje ali zavezovanje. Zgoraj so hlače delane na pas. Najznačilnejša krojna označba teh hlač je, da so kratke, nekako do pod kolen segajoče, in imajo pravokotno zaobljen kos blaga, ki je rezan na vrhu hlač iz istega blaga z namenom, da pokrije hlačni razporek. Ta del se zapenja na pas z gumbom, ki sta prišita levo in desno, po eden na vsaki strani. Pod pasom, na sprednji strani, so vodoravno vrezani žepi, navadno podloženi, enako kot hlače, z grobim domačim platnom (sl. 19).

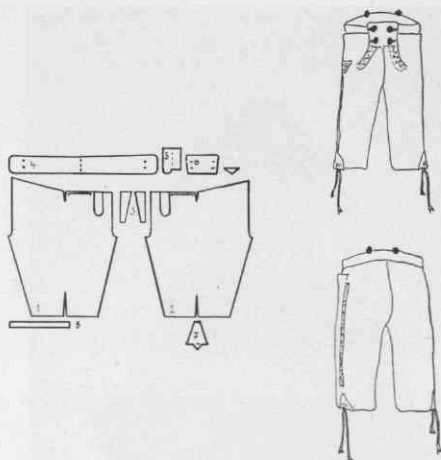
Najpogostejši naziv za omenjeni četverokotno ali pravokotno zaobljeni kos blaga na Gorenjskem in Dolenjskem je »váv-tara ali bávtara. Na Cerkljanskem imenujejo ta del pokrôu, v idrijskih hribit tabélca (nem. das Täfelchen), v Vipavski dolini prtíhl (nem. das Vortuch), v Trenti dóuri in dúrcia v Ratečah, v Bohinju ploh in v Tržaški okolici portéla.¹²⁶

Dolžina teh hlač, ki jo povzemam po številnih muzejskih primerkih, se giblje med 60 do 70 centimetri, torej nekako do pod kolen. Primerek hlač z Vipavskega (SEM 7321), je nekoliko daljši, sicer pa so enako krojene.

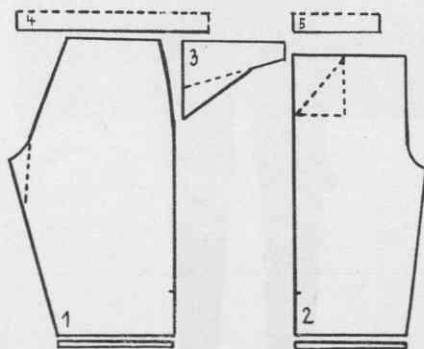
Hlače se na strani zapenjajo z gumbi, roženimi ali medeninastimi (SEM 7744) ali kar z zaponcem (SEM 30), to lahko ugotovimo tudi že v starejšem gradivu.¹²⁷ V nekaterih primerkih je med razporek vшит podolgovat kos blaga, ki hlačnici razširja, traka, ki sta ob razporku prišita, se prekrizata in zavežeta okrog noge, blago se naguba in s tem stisne hlačnici. Način pritrdjevanje hlačnic je nazorno prikazal Goldenstein pri moškem iz Bohinja.

Kot suknene hlače, tako so tudi irhaste zvečine skromno okrašene. Okraševanje je izvedeno na dva načina: z okrasnimi ši-

Slika 19. Kroj moških hlač z Gorenjskega, EM 2394 (risala Anica Jerančič)

Slika 20. Kroj moških hlač s Primorskega, EM 6303 (risala Anica Jerančič)

¹²⁶ TZ, Ložar, Makarovič in Novak za navedene kraje.

¹²⁷ A. S.

Slika 21. Moški iz Vipave (akvarel Nikole Arsenovića)

vi in z vezenjem. Šivi so prešiti na robovih tako, da se vidi zunanji rob spodnjega belega usnja, s tem je podobno kot pri moških in ženskih kožuhih dosežen skromen krasilni učinek. Hlače s takšnimi robovi ima oblečene moški iz Škofje Loke (sl. 10). Dobro se vidijo beli robovi hlač na panjski končnici Boj za moške hlače (SEM 2352). Najbolj nazorno pa izpričujejo ta način okraševanja muzejski primerki, med njimi hlače iz okolice Kamnika iz sredine prjšnjega stoletja, ki so na vseh robovih šivane z okrasnimi šivi (SEM 1638).

Pražnje hlače in hlače premožnejših, kot dopolnjuje ustno izročilo, so bile na v a v t a r i in na prednjem delu hlačnic na levi in desni strani vezene. V slikovnem gradivu iz leta 1838 so samo enkrat upodobljene z vezenino pri moškem iz ljubljanskega predmestja Krakovo.¹²⁸ Okraševanje hlač se nadalje omenja tudi v drugih virih. Na upodobitvah iz druge polovice 19. stoletja je Arsenović pri obeh fantih iz Vipave in ljubljanske okolice zelo očitno naslikal napačni ornament, ki ga je povzel po hlačah panonskega območja.¹²⁹

Krojači so vezli hlače večidel z dobro povoščenim rjavim ali črnim lanenim sukancem, v mokronoški okolici so jih vezli z ravnobarvno volno. Okraski so večidel šivani tako, da med šivoma ustvarjajo plastični rob, ki še poveča krasilnost tega dela hlač (sl. 23—26).

Podobno kot irhaste hlače so krojene tudi hlače Istranov in tržaških okoličanov. Večji razloček kažejo le širše in ohlapno spuščene hlačnice (sl. 20).

N a r a m n i c e

¹²⁸ Goldenstein, sl. V, objavljena v Carniolii, 1844.

¹²⁹ Akvarela v arhivu Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.

Na podlagi skromnega gradiva lahko spoznamo, da so si posamezni moški pritrjevali irhaste hlače z naramnicami. Tako

omenja Hacquet za Gorenjce, da »nosijo mnogi naramnice (hlazhar).«¹³⁰ Opis velja za istočasno upodobitev moškega, kjer so razvidne zelenkaste, precej široke naramnice s prečnim delom na sprednji strani (sl. 1). Naramnice je prav tako upodobil Goldenstein pri moškem iz Smlednika, zanje je nekaj let kasneje navedel Kordeš, da so »mnogobarvne naramnice (gavtra, prerámnik) domače izdelave.«¹³¹ Pri opisu moške noše iz Bohinja (sl. 9) pa isti določneje navaja, da so »naramnice, gautre, večidel zelene barve in volnene, često tudi iz svilenega blaga in podložene s platnom.«¹³²

Nošnja naramnic je razvidna na Wagnerjevi risbi »Pogled na Tržič« iz sredine prejšnjega stoletja¹³³ in iz istočasne upodobitve kmečke noše slikarja Tavčarja,¹³⁴ ki so krojene enako, kot navaja Hacquet. Navedeni viri so skorajda edini, ki izpričujejo nošnjo moških naramnic, glede katerih pripominja poročevalec iz Postojne v letu 1838, da »nosijo kmetje hlače navadno brez naramnic, bržkone zato, ker naramnice kmalu povzročajo kmetu težave pri hoji, stoji in pripogibanju.«¹³⁵ Podobno poudarja tudi kasnejše ljudsko izročilo, ki navaja za te vrste naramnice na Gorenjskem naziv áštržle in na Dolenjskem ávštržle (prim. bav. halster), na Koroškem pa háč er.¹³⁶

Veliko bolj splošne so postale proti koncu preteklega stoletja platnene domače ali kupljene raztezljive naramnice, ki so jih začeli nositi moški že k sodobnejšim, dolgim hlačam. Zlasti starejši moški jih uporabljajo še danes. Za te vrste naramnic je skoraj povsod po Sloveniji razširjen izraz »hozentregarji« (iz nem. die Hosenträger). Mlajši pa si običajno pritrjujejo hlače s pasom, usnjenim ali tudi elastičnim.

Slika 22. Moški z Dolenjskega (ex voto z l. 1804, Vesela gora pri Sentrupertu)

¹³⁰ Hacquet, o. c. str. 35.

¹³¹ Kordeš, o. c. str. 4.

¹³² isti, str. 248.

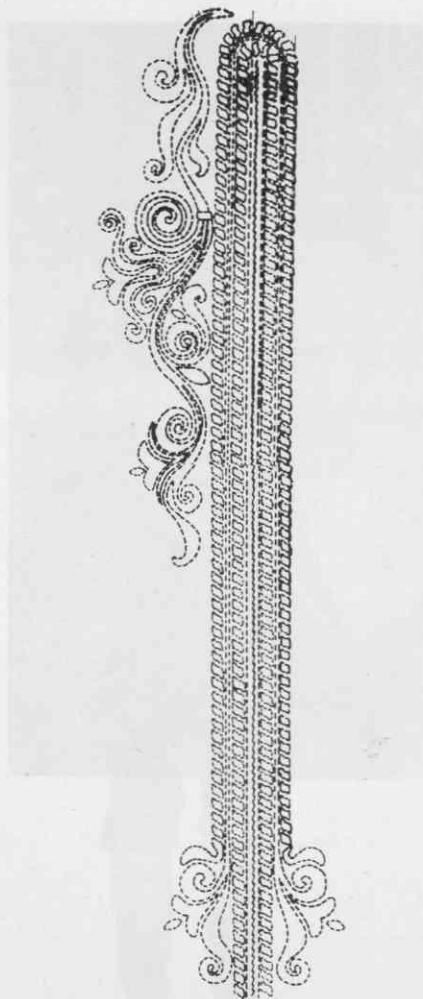
¹³³ Slikal Wagner, okoli 1840.

¹³⁴ Slikal Tavčar, cit. po Mohorič, 1957, str. 252.

¹³⁵ A. S., fasc. 1512/775.

¹³⁶ TZ, Vran, Koroška, 1952.

Slika 23. Ornamentika z moških hlač (EM 6049)

Pasovi

Bolj okrasnemu kot praktičnemu namenu so rabili moški pasovi, ki so se nosili do sredine 19. stoletja predvsem v alpskem in panonskem območju. Tako so si na alpskem območju ovijali moški okrog pasu svetle, približno ped široke svilene ali volnene pasove. Oba moška, fant in starejši možak, ki sta upodobljena na Hacquetovih delih (sl. 1),¹³⁷ nosita takšen pas. Pri opisu moške noše z Gorenjskega je navedel Hacquet, da »nosijo tam, kjer se nehajo naramnice, moder volnen, večkrat ovit pas (Pâs).«¹³⁸ Tudi moška prosilca z votivne podobe na Blečjem vrhu nosita moder pas, enako moški iz Savinjske doline in Vesele gore (sl. 22).

Ljudsko izročilo teh pasov ne spominja več, ker so že v prvi polovici 19. stoletja začeli izginjati iz kmečke noše, po drugi strani pa, kot nam pričajo opisi tedanjih noš, na splošno niso bili nikdar v rabi. Tudi v muzejskih zbirkah so takšni pasovi le malokrat ohranjeni. Zato je dragocenejši Erjavčev opis, po katerem je »opasica moški pas, nekaka dolga ozka ruta, rdeča ali višnjeva, kakršne so nekdaž nosili stari možje, da so se 'opasovali' z njimi.«¹⁴⁰

V prvi in tudi še v drugi polovici 19. stoletja (danes pa le še ob posebnih priložnostih) so v Beli krajini opasovali moški zvečine rdeče usnjene in tkane pasove. Po Goldensteinovi upodobitvi iz leta 1838 nosita rjav usnjen pas moška iz Osilnice in Gribelj, medtem ko imajo vsi trije moški iz Poljanske doline, opasane raznobarvne volnene tkane pasove, ki so merili v dolžino približno dva metra, kot povzamemo po ohranjenih primerkih v muzejih. Iz Bele krajine izvirajo prav tako rdeči usnjeni, dvojno krojeni moški pasovi, ki so okrašeni z luknjicami. Ne tkani ne usnjeni pasovi se danes ne nosijo več, opasujejo jih le še k narodni noši.

¹³⁷ Hacquet, o. c.

¹³⁸ isti, 1801, str. 35.

¹³⁹ Cit. po Geramb, *Steirisches Trachtenbuch*, 1933, sl. 147–148. Verjetno pa je slikar nošo že rekonstruiral, ker se v tem času svileni pasovi najbrž niso več nosili.

¹⁴⁰ Erjavc Fran, *Iz potne torbe*, LMS 1875, str. 162.

II

Povzetek in primerjave

Iz bogatega gradiva o moški noši 19. stoletja lahko spoznamo, da so moški na Slovenskem nekako do sedemdesetih let prejšnjega stoletja nosili hlače štirih temeljnih krojev, ki so bili pretežno omejeni na posamezna območja, čeprav meje med njimi niso bile tako ostre.

Tako so dolge in široko krojene, navadno do sredine meč segajoče hlače iz belega domačega lanenega, redkeje konopljenega platna nosili v Prekmurju, na vzhodnem Štajerskem in prek Bizeljskega tudi še na Krškem polju, nekako do Kostanjevice, ter v Beli krajini.

Platnene hlače so nosili poleti tako za delovne kot za praznjne dni, predvsem revnejši so jih nosili tudi pozimi. Posebej za Krško polje velja, da so vsi kmetje oblačili pozimi in poleti hlače iz grobega domačega platna. Posamezni premožnejši kmetje so nosili ob praznikih hlače iz boljšega, tanjšega platna, ki so ga v Beli krajini proti koncu stoletja ponekod zamenjali z bombažnim platnom.

Priležno krojene dolge hlače iz belega sukna so oblačili v zimskem času v Beli krajini in v Brkinih. Poleg belih so v ormoškem okraju nosili tudi enako krojene modre hlače, hlače iz modrega sukna pa so nosili tudi na Goričkem v Prekmurju.

Malo čez kolena segajoče, precej priležno krojene hlače so nosili na Gorenjskem, Dolenjskem, Koroškem, Notranjskem, na Štajerskem (razen na vzhodu) in na Primorskem (razen v Istri in tržaški okolici). Za navedena območja se zvečine omenja jo hlače, krojene iz črnega, največkrat kozlovskega, pa tudi ovčjega, telečjega in jelenovega usnja. Medtem ko so v omenjenih območjih nosili tako krojene hlače čez vse leto, pa velja za mariborsko okolico, da so nosili irhaste, usnjene hlače predvsem pozimi, poleti pa hlače iz črno barvanega sukna in domačega lanenega

platna, prav tako črno barvanega. Na Pohorju so oblačili tudi hlače iz belega platna in rjave raševine. Za snežniško gospodstvo in za komensko na Krasu pa so značilne kratke, priležne bele suknene hlače. Iz podatkov, čeprav maloštevilnejših, pa nadalje lahko sklepamo, da so nosili iz domačega platna, sukna in raševine krojene hlače za vsak dan, ob nedeljah in praznikih pa usnjene hlače. Posebej za koštanjeviški okraj velja, da so nosili usnjene hlače le ob nedeljah.

Prav tako malo čez kolena segajoče in ohlapno krojene hlače so nosili v slovenskem delu Istre in v tržaški okolici, iz črnega pa tudi temno modrega platnenega ali bombažnega blaga za delovne in iz črnega sukna za praznje dni.

Ob teh v temeljnih krojih različnih hlačah pa se kažejo kot predhodnice dolgih hlač tudi že dolge hlače, ki so bile na Pohorju krojene po gornještajerski šegi. Dolge hlače so nosili tudi v Ziljski dolini. K dolgim hlačam sodobnejšega kroja pa moramo končno prišteti tudi hlače, krojene na vavtaro iz Slovenskih goric, kakršne so bile v navadi proti koncu prejšnjega stoletja.

Če primerjamo kraj prekmurskih platnenih hlač z madžarskimi, vidimo, da je v temelju enak, večje razlike so le v dolžini in širini hlačnic. Predvsem so nosili Madžari v istem času precej krajše hlače z dokaj širšimi hlačnicami. Opazimo pa, da so domačini v vaseh ob madžarski meji, na primer na Kobilju, nosili tudi precej širše krojene hlače.¹⁴¹

Sklepi z resicami prav tako niso posebnost našega panonskega območja. Resice so izpričane na številnih upodobitvah sosednjih madžarskih noš iz prve polovice 19. stoletja, pa tudi še na hlačah iz druge polovice, ki so se ohranile v zbirki muzeja v Murski Soboti.¹⁴²

¹⁴¹ TZ, Makarovič, Prekmurje, 1958.

¹⁴² Ljudje večkrat pripominjajo, da so se nosili kot Vougrji.

Slika 24. Ornamentika z moških hlač (EM 7061)

¹⁴³ Primerjaj Marijana Gušić, Tumač izložene gradje, 1955, sl. 1, str. 26.

¹⁴⁴ Kirin, III, sl. 2, 3 itd.

¹⁴⁵ Maria Cresz, Ungarische Bauerntracht, Budapest 1957, št. 30 itd.

¹⁴⁶ Primerki v zbirkah Etnografskega muzeja v Zagrebu.

¹⁴⁷ Primerjaj akvarel Arsenovića.

¹⁴⁸ Bogato primerjalno gradivo v delu: Nosalova Viera, Ludovy odev v Helpe a v Pohorelej, Bratislava, 1956 — Drahomira Stranska, Lidove kroje v Československu, Praha, s. a. —

¹⁴⁹ Markov 1955, glej Kmet iz Myslave na Slov. po upodobitvi iz leta 1816, sl. 143, 157 itd.

¹⁵⁰ Geramb, o. c. str. 326, sl. 103, 85, 191 itd.

¹⁵¹ Helm, 1932, sl. 56.

¹⁵² Geramb, o. c., str. 326.

¹⁵³ Navadno se vidijo le gole noge in sicer šele pod kolonom, to je mogoče pri kasnejših posnemanjih kmečke noše zavajalo.

Belokranjske platnene hlače ustrezajo glede širine in dolžine ter vezenega okrasa sosednjim hrvaškim moškim hlačam,¹⁴³ kjer so bile v navadi še v začetku 20. stoletja. Predvsem si nekateri Belokranjci v prvi polovici 19. stoletja podobno kot Hrvatje¹⁴⁴ zatikajo platnene hlačnice v škornje, kot je razvidno iz upodobitve dveh moških iz Poljanske doline.

Bele suknene in modre hlače panonskega območja so izpričane nadalje v madžarski noši 19. stoletja povsem enakega kroja in okraševanja,¹⁴⁵ tako kot v noši zagorskih Hrvatov¹⁴⁶. Enako krojene bele suknene hlače iz rjavega domačega sukna so nosili še konec preteklega stoletja istrski Hrvatje.¹⁴⁷ Zanimivo pa je, da so tako krojene hlače oblačili edinole v Brkinih nekako do Prema, škedenjska, to je brška in mandrijerska moška noša poznata ohlapne, do podkolen segajoče hlače (sl. 12. 13).

Tudi pri Čehih, Slovaki in južnih Poljaki opazimo iste krojne poteze platnenih in suknjenih hlač¹⁴⁸ obenem z enakim načinom oblačenja zunaj škornjev ali v njih.¹⁴⁹ Platnene, suknene in irhaste podkolenske hlače imajo v kroju, barvi in uporabi blaga svojega najbližnjega vzornika na sosednjem avstrijskem štajerskem ozemlju. Slednje pa izpričuje v prvi polovici 19. stoletja precej več medsebojnih razločkov v širini in dolžini hlačnic, barvi, okraševanju itd.,¹⁵⁰ ti razločki postajajo na nemškem ozemlju še opaznejši. Vendar tudi tu na primer v južno tirolski moški noši vidimo našim irhastim hlačam povsem sorodne primerke¹⁵¹, ki so jih prekupčevalci verjetno tudi prinašali naravnost v naše kraje.

Glede nadkolenskih hlač, pri katerih se vidijo prosta kolena, meni avstrijski nošeslovec Geramb, da so zašle na štajersko ozemlje v prvem desetletju preteklega stoletja s Salzburškega, kjer je bila taka noša zelo razširjena.¹⁵² V starejšem slovenskem gradivu takšne hlače skorajda niso izpričane,¹⁵³ uveljavijo se šele proti

koncu 19. stoletja, tedaj jih oblačijo v »narodno nošo« oblečeni ljudje različnih slojev in stanov. K tem hlačam nosijo moški tudi že dolge bele spodnjice. Vsekakor pa velja, da naša kmečka noša 19. stoletja ne pozna tako krojenih hlač, in določneje hlač, ki bi se nosile skupaj s spodnjimi hlačami. Pozna pa jih narodna noša, prikrojena po starejših in tujih vzorih za najrazličnejše priložnosti.

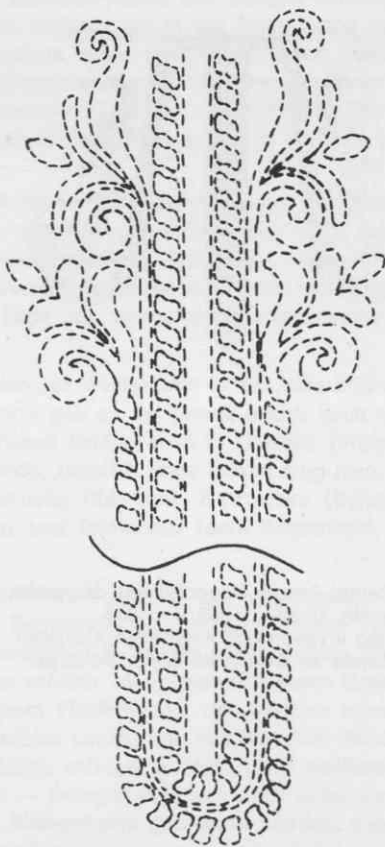
Vidnejši gornještajski uvoz so tudi zeleni obšivki na dolgih suknjenih hlačah, ki so jih začeli nositi na stranskih šivih hlačnic proti koncu prejšnjega 19. stoletja v goratejših območjih Slovenije.

V zahodnoevropski moški noši so oblačili kratke dokolenske hlače (*culottes*) do francoske revolucije. Revolucionarni meščani so oblekli dolge hlače, čeprav ne za dolgo.¹⁵⁴ V »cesarski« Franciji so začeli spet uradno uvajati dokolenske hlače. Vendar se v dvajsetih letih 19. stoletja, ko »se na dvorih še nosijo kratke hlače, uveljavljajo na ulici dolge. Te meščanske dolge hlače so najbolj očitna razlika med moško modo empira in bidermajerja.¹⁵⁵

V naši kmečki moški noši so tedaj modni tokovi precej zamudniški, čeprav ne tako močno kot v prejšnjih stoletjih.¹⁵⁶ Rokoko je s priležnimi ozko krojenimi hlačami nedvomno nekoliko vplival tudi na širino naših moških podkolenskih hlač, ki so postale v začetku prejšnjega stoletja očitno ožje, to je opazil tudi Hacquet, ko je zapisal, da »nosijo Kranjci tako ozke (tesne) hlače slabega kroja, da komaj pokrijejo zadnjico.«¹⁵⁷ Empir pa podaljšuje vsaj ponekod tudi moške hlače, segle so precej čez pas, čeprav so tovrstna pričevanja skromnejša tako v rokopisnem¹⁵⁸ kot v slikovnem gradivu.

Noša dolgih hlač se je začela v alpski noši le počasi uveljavljati in je postala šele sredi druge polovice 19. stoletja splošnejša; nato se je pod konec stoletja razširila na celotno ozemlje, za delovne in praznjne dni. Vendar tudi takrat, kot še danes lahko opazimo, da si zatikajo moški ob de-

Slika 25. Ornamentika z moških hlač (EM 6193)

¹⁵⁴ Hottenroth Max, Trachten, Stuttgart 1884, str. 188.

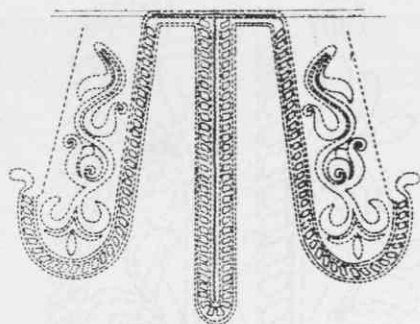
¹⁵⁵ Branko Rudolf, Maske in časi, 1955, str. 157.

¹⁵⁶ Angelos Baš, Noša v poznem srednjem veku in 16. stoletju na Slovenskem, 1959, str. 56.

¹⁵⁷ Hacquet, o. c., str. 35.

¹⁵⁸ Tako so sporočili leta 1846 iz Šmihela pri Mozirju, »da segajo moške hlače od kolen do pod pazduhe«; to je tudi edino poročilo te vrste (G. S. Sch. 24/721).

Slika 26. Ornamentika z moških hlač (EM 6049)

¹⁵⁹ Krempl Anton, Dogodivščine štajerske zemle, Gradec 1845, str. 235.

¹⁶⁰ Tako v vaseh pod Krvavcem, Gorjanci, Idrijski in Črnovrški hribi, Pohorje.

lavniških dolge hlače za škornje; s tem še vedno izpričujejo privrženost kratkim dokolenskim hlačam, ki so bile za kmečki način dela veliko primernejše. Ta način nošenja dolgih hlač je razširjen tudi v panonskem, manj v mediteranskem območju, kjer sodobno krojene dolge hlače ne pomenijo v bistvu večje spremembe, ker so enako dolge kot nekdanje platnene in suknene. V zvezi s tem je prav zanimiva ugotovitev zgodovinarja Krempla, ki je že 1845. zapisal: »V zadnjih letih so prostrane do pet hlače (pantolon) tudi pri nas navadne postale. Pantolon hlače so nič drugo, kak naše dolenske breguše.«¹⁵⁹

Čeprav so se današnje kmečke in meščanske hlače glede na kroj enake, so vendarle vidni nekateri razločki: kmečki moški razen mlajših še vedno nosijo široko, ravno krojene hlačnice, ki so pri delovnih hlačah običajno brez spodnjega roba. Predvsem v hribovitejših območjih nosijo takšne hlače tudi fantje.¹⁶⁰ Prav tako pa hodijo na deželi poleti v kratkih hlačah edinole otroci in mladi fantje, starejši moški nikdar.

Die Hose der männlichen Bauerntracht in Slowenien

Aus dem reichhaltigen Material über die Männertracht im 19. Jahrhundert geht hervor, daß in den slowenischen Ländern etwa bis zu den Siebzigerjahren des vorigen Jahrhunderts Männerbeinkleider in vier Grundformen getragen wurden, die in der Hauptsache auf einzelne Gebiete beschränkt waren, obwohl dazwischen keine scharfen Grenzen bestanden. So wurden lange, weite Hosen aus weißem hausesponnenem Flachsleinen, seltener Hanfleinen, im Prekmurje (Transmurland), im Oststeirischen und über Bizeljsko hinüber auch noch auf dem Krško polje getragen, etwa bis nach Kostanjevica, sowie in der Bela krajina (Weißen Mark).

Leinenhosen wurden sommers sowohl als Arbeits- wie als Festkleidung getragen, und armere Bauern trugen sie selbst im Winter. Vor allem für das Krško polje steht fest, daß dort sämtliche Landleute winters und somers Hosen grobem Hausleinen trugen. Einzelne vermögende Bauern kleideten sich sonn- und feiertags in Hosen aus besserem, dünnerem Leinen, welches in der Bela krajina gegen das Ende des Jahrhunderts stellenweise durch Baumwollleinen ersetzt worden ist.

Anliegende lange Hosen aus weißem Tuch wurden zur Winterszeit in der Bela krajina und in den Brkini getragen. Neben weißen Beinkleidern gab es im Ormož Bezirk auch ebenso geschnittene blaue Tuchhosen; und blaue Tuchhosen fanden auch in Goričko (Prekmurje) Gebrauch. Nur wenig über das Knie hinabreichende, ziemlich enge Hosen trug man in Gorenjska (Oberkrain), Dolenjska (Unterkrain), Koroška (Kärnten), Notranjska (Innerkrain), Štajerska (Steiermark, außer im Oststeirischen) und Primorska (dem Küstenland, außer in Istrien und der Triester Umgebung).

In den genannten Gebieten sind meistens Lederhosen belegt, u. zw. aus Ziegen-, Schaf-, Kalbs- und Hirschleder. Doch während solche Beinkleider in den angeführten Gebieten jahraus jahrein getragen wurden, ist für die Mariborer Umgebung festzustellen, daß dort weißlederne Hosen vor allem im Winter getragen wurden, im Sommer hingegen Hosen aus schwarzgefärbtem Tuch und aus harsgesponnenem Flachsleinen, desgleichen schwarzgefärbt. Auf dem Pohorje trug man auch Hosen weißem Leinen und aus braunem Rasch, und in den Herrschaften Snežnik und Komen auch kurze anliegende Hosen aus weißem Tuch. Auf Grund von — allerdings weniger zahlreichen — Belegen läßt sich noch annehmen, daß Hosen aus Hausleinen, Tuch und Rasch mit der Alltagstracht gebraucht wurden, sonn- und feiertags hingegen Lederhosen. Vor allem für den Bezirk Kostanjevica gilt, daß Lederhosen nur sonntags getragen wurden.

Desgleichen nur wenig über die Knie reichende, jedoch lose geschnittene Hosen trug die männliche Landbevölkerung im slowenischen Anteil Istriens und in der Triester Umgebung, u. zw. aus schwarzem oder dunkelblauen Leinen oder Baumwollstoff an Werktagen, und aus schwarzem Tuch an Feiertagen.

Neben diesen in ihren Schnittmustern verschiedenen Hosen treten, als Vorläufer langer Hosen, auch schon lange Beinkleider auf, die auf dem Pohorje nach obersteirischer Art zugeschnitten wurden. Lange Hosen wurden auch im Zilja (Gail) tal getragen. Zu den langen Hosen neueren Schnittes wären schließlich auch die Hosen mit rechteckigem Hohenlatz in den Slovenske gorice zu rechnen, wie sie gegen das Ende des 19. Jahrhunderts im Gebrauch waren.

Der Schnitt der Leinenhosen im Prekmurje ist im Grunde derselbe wie jener der magyarischen Hosen. Größere Unterschiede gibt es nur in der Länge und Breite der Beinkleider. Vor allem trugen die Magyaren zur selben Zeit beträchtlich kürzere Hosen mit viel weiteren Beinlingen. Es steht aber fest, daß in den Dörfern an der ungarischen Grenze, z. B. in Kobilje, die Einheimischen einigmaßen weitere Hosen trugen.

Der Abschluß mit Fransen ist ebenfalls keine Besonderheit unseres pannonischen Bereiches. Fransen sind auf zahlreichen Abbildungen benachbarter magyarischer Trachten aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts belegt, und auch noch bei Hosen aus der zweiten Hälfte dieses Jahrhunderts, aufbewahrt in der Sammlung des Museum von Murska Sobota.¹⁴²

Die Leinenhosen der Bela krajina entsprechen in ihrer Breite und Länge sowie in ihrer Zierstickerei den Männerhosen im benachbarten Kroatien, wo solche noch zu Beginn des 20. Jahrhunderts im Gebrauch waren. Vor allem stecken viele Männer in der Bela krajina in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, ähnlich wie die Kroaten, die Leinenhosen in die Stiefel, wie auf der Abbildung zweier Männer aus dem Poljanatal in der Bela krajina zu sehen ist.

Die weißen und blauen Hosen des pannonischen Bereiches sind ferner in der magyarischen Tracht des 19. Jahrhunderts belegt, im Schnitt und in der Verzierung völlig gleich der Tracht der Kroaten im Zagorje. Ebenso geschnittene Hosen aus hausgesponnenem braunem Tuch haben noch gegen Ende des 19. Jahrhunderts die Kroaten in Istrien getragen. Es ist interessant, daß so geschnittene Hosen einzig in den Brkini (ungefähr bis Prem) getragen wurden; die Männertracht von Škedenj (Servola), d. i. um Bregherum, und jene der Mandrieri kennt lose Kniehosen.

Auch bei den Tschechen, Slowaken und südlichen Polen sind dieselben Schnitte der Leinen- und Tuchhosen zu sehen, gleichzeitig auch dieselbe Art des Tragens außerhalb der Stiefel oder darin.

Die Leinen-, Tuch- und Weißlederhosen haben in Schnitt, Farbe und Stoffverwendung ihr nächstes Vorbild in der benachbarten österreichischen Steiermark, wo es allerdings in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts beträchtlich mehr Formen in der Weite und Länge der Beinlinge, in Farbe, Verzierungen u. s. w. gibt, Verschiedenheiten, die auf österreichischem Gebiet noch merklicher werden. Dennoch finden sich auch dort, z. B. in der Südtiroler Tracht, mit unseren Weißlederhosen durchaus verwandte Fälle, die wahrscheinlich von Händlern unmittelbar in unsere Gegenden gebracht worden sind.

In unserer ländlichen Tracht (und das gilt natürlich auch für Männerhosen) sind die Modeströmungen erst mit einiger Verspätung wirksam wenngleich nicht so sehr verspätet wie in früheren Jahrhunderten. Das Rokoko hat mit seinem enganliegenden Hosenschnitt zweifellos einigermaßen die Weite unserer Männer-Kniehosen beeinflußt, die zu Beginn des vorigen Jahrhunderts ganz offenbar enger geworden sind. Das Empire wieder hat die Beinkleider nach oben verlängert, so daß sie im Alpenbereich stellenweise hoch über die Hüften emporreichten.

In der Alpentracht machte der Gebrauch langer Hosen nur langsame Fortschritte und wurde erst nach der Mitte des 19. Jahrhunderts allgemein; beim Übergang in das 20. Jahrhundert breitete er sich sowohl in der Alltags- wie in der Festkleidung aus.

Im Schnitte gleichen zwar unsere heutigen bäuerlichen Beinkleider den städtischen, doch gibt es noch einige Unterschiede: Landbewohner (mit Ausnahmen der Jugend) tragen immer noch weite, geradegeschnittenen Hosen, die bei der Arbeitskleidung gewöhnlich ohne Umschlag sind. Besonders in Gebirgsgegenden tragen auch Burschen solche Hosen, Heute noch gehen auf dem Land im Sommer nur Kinder und Knaben in kurzen Hosen, erwachsene Männer niemals.